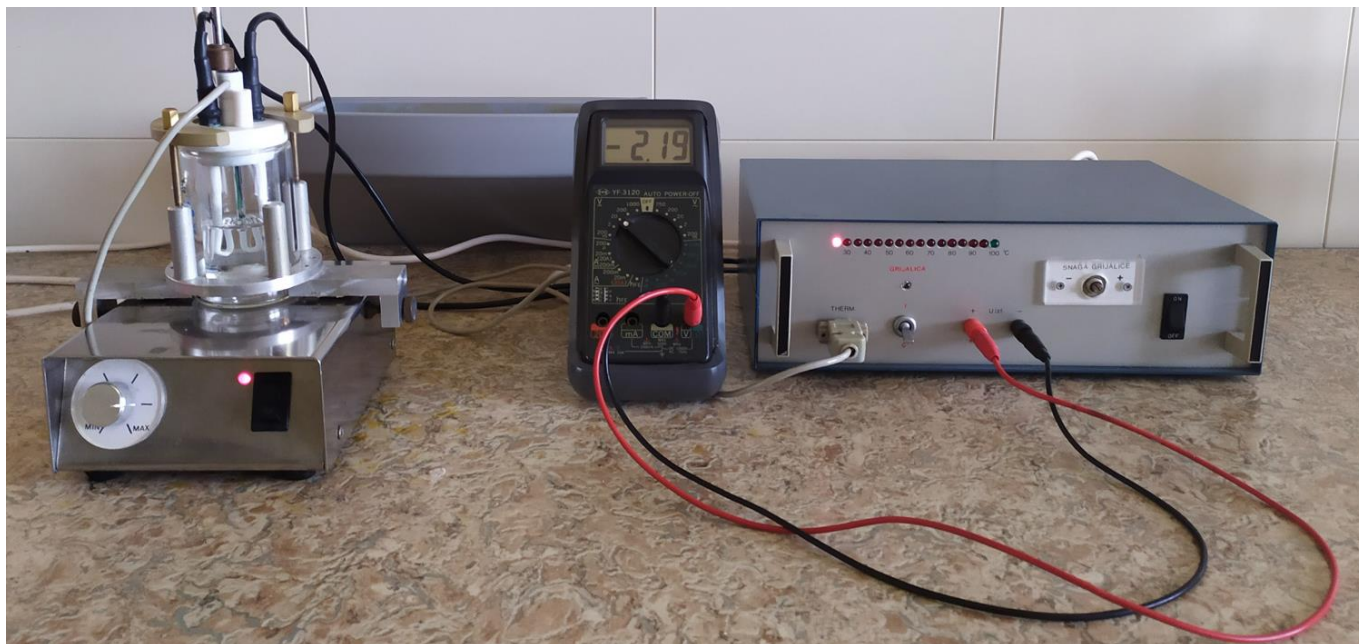

POKUS: Neuhvatljiva *Aqua Vitae*

Cilj pokusa: Na temelju pokusa odrediti sastav otopine etanola (uzorka) te pripremiti otopinu etanola zadane koncentracije.

Pribor: aparatura za određivanje vrelišta tekućine, pipeta, vaga i čaša.

Kemikalije: otopina etanola i destilirana voda.

Na slici je aparatura kojom se određuje temperatura vrenja ili vrelište otopine. U izoliranoj staklenoj reakcijskoj posudi nalazi se otopina kojoj se mjeri temperatura vrenja. Za razliku od klasične aparature s analognim termometrom i kapilarom, s pomoću ove aparature moguće je mjeriti **promjene temperature vrenja** nakon više uzastopnih dodataka neke komponente smjese (u ovom slučaju etanola u smjesu etanola i vode). Aparatura je konstruirana tako da se sastav otopine ne mijenja tijekom vrenja unatoč isparavanju jer se tijekom vrenja para kondenzira u cjevčici za hlađenje i vraća u otopinu.

U otopinu je uronjen grijač i termistor (termistor je elektronička komponenta osjetljiva na temperaturu). Grijač i termistor spojeni su na elektronički kontrolni sklop i voltmetar s kojeg se očitava napon. Otopina se stalno miješa s pomoću magnetske mješalice.

Očitani napon i temperatura povezani su jednadžbom:

$$U = a \times t_v + b.$$

Mjerenje temperature vrenja temelji se na grijanju otopine (uzorka) dok ne zavrije, nakon čega se očitava napon na termistoru koji se zatim preračuna u temperaturu (vrelište). Grijač se isključi i kada se otopina ohladi, doda se nova količina etanola nakon čega se ponovno uključi grijač i odredi se nova temperatura vrenja. Postupak se može ponavljati dok se reakcijska posuda ne napuni.

Izraz za izračun napona u temperaturu može se dobiti baždarenjem u dvije dobro definirane točke. Za prvu se točku može koristiti smjesa leda i vode ($t = 0,0\text{ }^{\circ}\text{C}$), a za drugu točku uzavrela destilirana voda ($t = 100,0\text{ }^{\circ}\text{C}$). U zadanom intervalu $0 - 100\text{ }^{\circ}\text{C}$ **napon na termistoru linearno se mijenja s temperaturom**.

Državno natjecanje iz kemije u šk. god. 2021./2022.

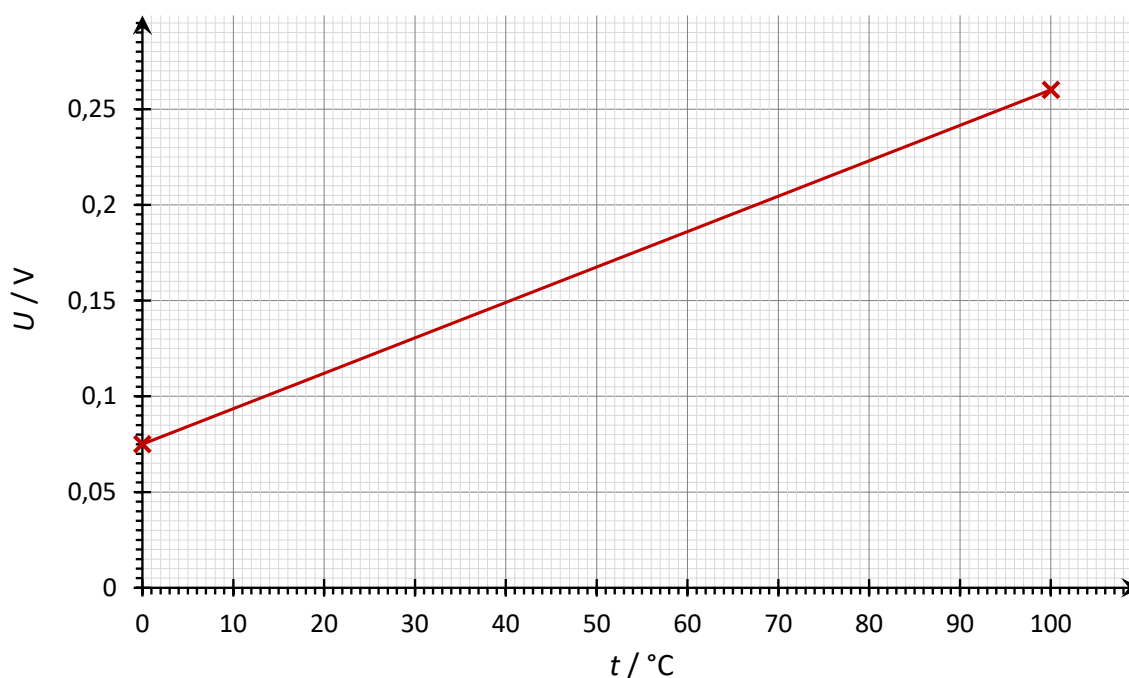
Pokus za 2. razred srednje škole

ZADATAK 1.

Baždarenjem termistora s dvjema temperaturama dobiveni su sljedeći naponi.

otopina	$t_v / ^\circ\text{C}$	U / V
smjesa leda i vode	0,0	0,075 V
uzavrela destilirana voda	100,0	0,260 V

- 1.a)** Koristeći se podacima iz tablice, konstruiraj baždarni pravac, odredi nagib pravca, odsječak na osi y (napon) i napiši jednadžbu pravca.

$$x_1 = 0 ^\circ\text{C}$$

$$x_2 = 100 ^\circ\text{C}$$

$$y_1 = 0,075 \text{ V}$$

$$y_2 = 0,260 \text{ V}$$

Koeficijent smjera ili nagib pravca: $a = (y_2 - y_1)/(x_2 - x_1) = 0,185/100 = 0,00185 \text{ V } ^\circ\text{C}^{-1}$ (jedinice!)

odsječak na osi y: $b = 0,075 \text{ V}$ (nije potrebno računati, ali treba napisati jedinicu)

Jednadžba pravca: $U = 0,00185 \text{ V } ^\circ\text{C}^{-1} \times t_v + 0,075 \text{ V}$

Pravilno označene osi

0,5 bodova

Pravilno ucrtane točke na graf, povezane pravcem

1 bod

Izračunat nagib pravca

1 bod

Određen odsječak na y-osi

1 bod

Napisana jednadžba pravca

1 bod

Pravilno upisane jedinice

0,5 bodova

Napomena: na osima priznati i riječima napisane veličine: "temperatura", "napon" i sl. ako je pravilno

- 1.b)** Napiši matematički izraz za preračunavanje napona u temperaturu.

Izraz za preračunavanje napona u temperaturu: $t_v = (U - 0,075 \text{ V}) / 0,00185 \text{ V } ^\circ\text{C}^{-1}$

Izraz za preračunavanje napona u temperaturu

0,5 bodova

Pravilno upisane jedinice

0,5 bodova

- RJEŠENJA -

Državno natjecanje iz kemije u šk. god. 2021./2022.

Pokus za 2. razred srednje škole

U istoj je aparaturi izmjerena temperatura vrenja za niz otopina različitog masenog udjela etanola u vodi tako da je u početnih 20 g destilirane vode pet puta uzastopno dodano po 2 g čistog (100 %) etanola. Nakon svakog dodatka otopina je zagrijana do vrenja nakon čega je izmjeren napon na termistoru. Dobiveni su podatci upisani u tablicu.

$m(\text{etanol}) / \text{g}$ (ukupno dodani etanol)	U / V	$t_v / ^\circ\text{C}$	$w / \%$
0,0	0,260	100	0,00
2,0	0,245	91,9	9,09
4,0	0,237	87,6	16,67
6,0	0,232	84,9	23,08
8,0	0,230	83,8	28,57
10,0	0,228	82,7	33,33

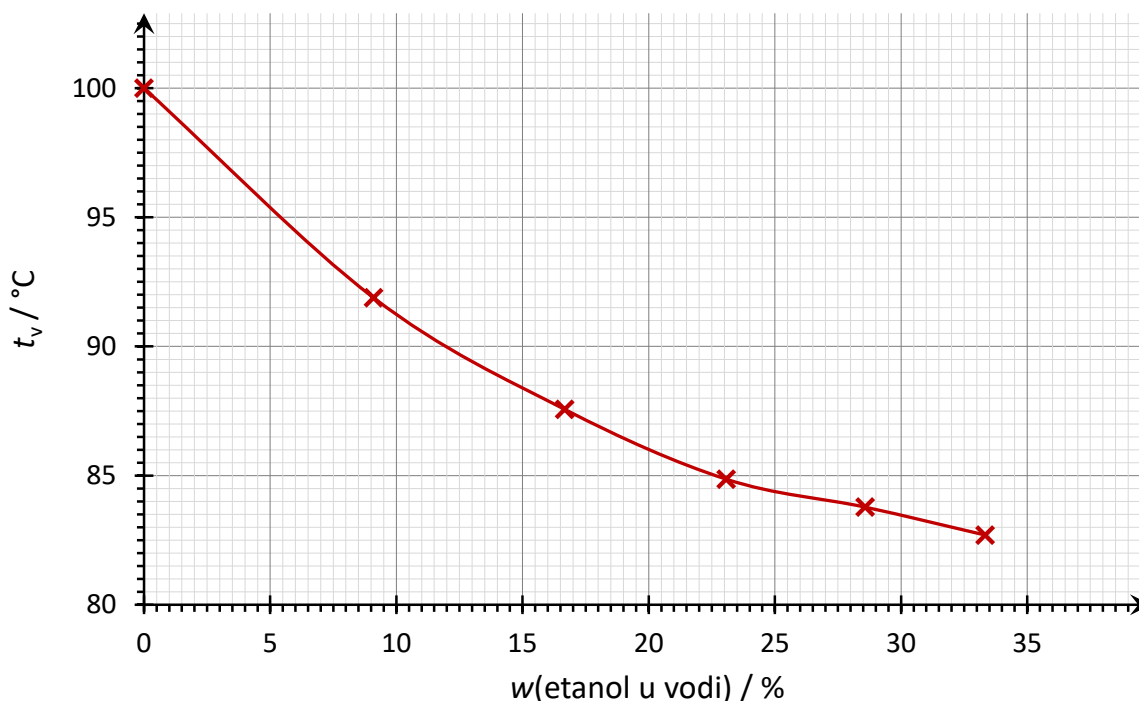
1.c) S pomoću jednadžbe dobivene u zadatku 1.b) preračunaj dobivene napone u temperature te ih upiši na odgovarajuća mjesta u tablicu.

6 × 0,5 bodova = 3 boda

1.d) Za svaku točku vrenja izračunaj sastav otopine izražen kao maseni udio etanola u vodi i dobivene vrijednosti upiši na odgovarajuća mjesta u tablicu.

6 × 0,5 bodova = 3 boda

1.e) Nacrtaj eksperimentalno dobiveni dijagram ovisnosti temperature vrenja o sastavu otopine.

Pravilno ucrtane točke na grafu

Pravilno označene osi na grafu: maseni udio na apcisu, temperatura na ordinatu

Pravilno naznačene jedinice na osima, čak i ako su osi zamijenjene

Napomena: priznati ako su sve točke ucrtane na koordinate

Napomena: priznati i riječima napisane veličine na osima: "temperatura", "maseni udio" i sl. ako je pravilno

1 bod

0,5 bodova

0,5 bodova

Državno natjecanje iz kemije u šk. god. 2021./2022.

Pokus za 2. razred srednje škole

1.f) Objasni ukratko kako temperatura vrenja ovisi o sastavu smjese etanola i vode. Matematički opiši dobivenu funkciju.

Temperatura vrenja smjese etanola i vode opada s porastom udjela etanola, ali funkcija nije linearna, već se nagib smanjuje s povećanjem koncentracije ili udjela etanola.

Opis toka funkcije (obrnuta proporcionalnost)

1 bod

uočavanje nelinearnosti funkcije

1 bod

ZADATAK 2.

Istom aparaturom određena je temperatura vrenja smjese etanola i vode nepoznatog masenog udjela etanola. Tijekom vrenja izmjeren je napon na termistoru, $U = 0,234 \text{ V}$.

2.a) Upotrebom eksperimentalnih podataka izračunaj temperaturu vrenja otopine nepoznatog sastava.

$$U = 0,00185 \text{ V } ^\circ\text{C}^{-1} \times t_v + 0,075 \text{ V}$$

$$t_v = (0,234 \text{ V} - 0,075 \text{ V}) / 0,00185 \text{ V } ^\circ\text{C}^{-1} = 85,95 \text{ } ^\circ\text{C} \approx 86 \text{ } ^\circ\text{C}$$

Za točno postavljen matematički izraz

1 bod

Za točnu numeričku vrijednost vrelišta

0,5 bodova

Za pravilno napisanu mjernu jedinicu t_v

0,5 bodova

2.b) Iz grafičkog prikaza u zadatku 1.e) očitaj maseni udio etanola u nepoznatoj otopini.

$$w(\text{etanola}) = 20 \%$$

1 bod

Državno natjecanje iz kemije u šk. god. 2021./2022.

Pokus za 2. razred srednje škole

2.c) Smjese etanola i vode često se izražavaju u σ / vol% odnosno volumnim postotcima [engl. *ABV = Alcohol by volume*]. Smjese etanola i vode su neidealne jer volumen smjese nije jednak zbroju volumena etanola i vode.

$$\sigma(\text{etanol}) / \text{vol\%} = \frac{V(\text{etanol})}{V(\text{smjese nakon miješanja})} \neq \frac{V(\text{etanol})}{V(\text{etanol}) + V(\text{voda})}$$

Pretvaranje masenog udjela u vol% izvodi se s pomoću tablica, poput ove priložene. Izrazi sastav zadane nepoznate otopine u vol% etanola u vodi.

w(etanol) / %	σ / vol%	w(etanol) / %	σ / vol%	w(etanol) / %	σ / vol%
0	0	34	40,7	68	75,1
1	1,3	35	41,9	69	76
2	2,5	36	43	70	76,9
3	3,8	37	44,1	71	77,8
4	5	38	45,2	72	78,6
5	6,2	39	46,3	73	79,5
6	7,5	40	47,4	74	80,4
7	8,7	43	50,6	75	81,2
8	10	44	51,6	76	82,1
9	11,2	45	52,6	77	83
10	12,4	46	53,7	78	83,8
11	13,6	47	54,7	79	84,6
12	14,8	48	55,8	80	85,4
13	16,1	49	56,8	81	86,2
14	17,3	50	57,8	82	87,1
15	18,5	51	58,8	83	87,9
16	19,7	41	48,43	84	88,7
17	20,9	42	49,51	85	89,5
18	22,1	52	59,8	86	90,2
19	23,3	53	60,8	87	91
20	24,5	54	61,8	88	91,8
21	25,7	55	62,8	89	92,5
22	26,9	56	63,8	90	93,2
23	28,1	57	64,8	91	94
24	29,2	58	65,8	92	94,7
25	30,4	59	66,8	93	95,4
26	31,6	60	67,7	94	96,1
27	32,7	61	68,6	95	96,7
28	33,9	62	69,6	96	97,4
29	35,1	63	70,5	97	98,1
30	36,2	64	71,5	98	98,7
31	37,4	65	72,4	99	99,3
32	38,5	66	73,3	100	100
33	39,6	67	74,2		

σ (etanol) = 24,5 vol%

0,5 bodova

Napomena: Priznati pretvorbu w(etanola) dobivenog u zadatku 2.b), čak i ako je u istom zadatku dobivena netočna vrijednost. Priznati i ako je naveden samo postotak bez oznake veličine (σ).

Državno natjecanje iz kemije u šk. god. 2021./2022.

Pokus za 2. razred srednje škole

2.d) Na raspolaganju imaš etanol masenog udjela $w = 100\%$ i destiliranu vodu, izračunaj točne volumene etanola i vode koji miješanjem daju 100 mL otopine etanola volumne koncentracije $\sigma(\text{etanol}) = 36,2 \text{ vol}\%$. U tablici su navedene gustoće smjese etanola i vode različitih koncentracija pri 25°C .

$$w(\text{etanol}; 36,2 \text{ vol}\%) = 30\% = 0,30$$

(iz tablice vol%)

$$\rho(\text{etanol}, 30\%) = 0,95064 \text{ g cm}^{-3}$$

$$\rho(\text{etanol}, 100\%) = 0,78504 \text{ g cm}^{-3}$$

(iz tablice gustoća)

$$\rho(\text{H}_2\text{O}) = 0,99705 \text{ g cm}^{-3}$$

(iz tablice gustoća)

$$V(\text{etanol}, 30\%) = 100,00 \text{ mL}$$

$$m_{\text{uk.}} = m(\text{etanol}, 30\%) = \rho(\text{etanol}, 30\%) \times V(\text{etanol}, 30\%) = 95,064 \text{ g}$$

$$m_{\text{uk.}} = m(\text{etanol}, 100\%) + m(\text{H}_2\text{O}) = 95,064 \text{ g}$$

$$m(\text{etanol}, 100\%) = w(\text{etanol}) \times m_{\text{uk.}} = 28,519 \text{ g}$$

$$m(\text{H}_2\text{O}) = m_{\text{uk.}} - m(\text{etanol}) = 66,545 \text{ g}$$

$$V(\text{etanol}, 100\%) = m(\text{etanol}, 100\%) / \rho(\text{etanol}, 100\%) = 28,519 \text{ g} / 0,78504 \text{ g cm}^{-3} = 36,328 \text{ mL}$$

$$V(\text{H}_2\text{O}) = m(\text{H}_2\text{O}) / \rho(\text{H}_2\text{O}) = 66,545 \text{ g} / 0,99705 \text{ g cm}^{-3} = 66,742 \text{ mL}$$

Napomena: Priznati i brožčane rezultate koji odstupaju od navedenih zbog drukčijeg zaokruživanja.

$w(\text{etanol}) / \%$	$\rho / \text{g cm}^{-3}$
0	0,99705
5	0,98814
10	0,98040
15	0,97331
20	0,96636
25	0,95892
30	0,95064
35	0,94143
40	0,93145
45	0,92082
50	0,90982

$w(\text{etanol}) / \%$	$\rho / \text{g cm}^{-3}$
55	0,89847
60	0,88696
65	0,87524
70	0,86337
75	0,85131
80	0,83908
85	0,82658
90	0,81360
95	0,79989
100	0,78504

Pronađene dobre vrijednosti u tablicama: $w(\text{etanol}; 36,2 \text{ vol}\%) = 30\%$; $\rho(\text{etanol}, 30\%) = 0,95064 \text{ g cm}^{-3}$; $\rho(\text{H}_2\text{O}) = 0,99705 \text{ g cm}^{-3}$; $\rho(\text{etanol}, 100\%) = 0,78504 \text{ g cm}^{-3}$

4 × 0,5 bodova = 2 boda

Za točnu numeričku vrijednost $m(\text{etanol}, 100\%)$

0,5 bodova

Za pravilno napisanu mjernu jedinicu $m(\text{etanol}, 100\%)$

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost $m(\text{H}_2\text{O})$

0,5 bodova

Za pravilno napisanu mjernu jedinicu $m(\text{H}_2\text{O})$

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost $V(\text{etanol}, 100\%)$

0,5 bodova

Za pravilno napisanu mjernu jedinicu $V(\text{etanol}, 100\%)$

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost $V(\text{H}_2\text{O})$

0,5 bodova

Za pravilno napisanu mjernu jedinicu $V(\text{H}_2\text{O})$

0,5 bodova

2.e) Zaokruži slova ispred tvrdnji koje opisuju pravilan postupak pripreme navedene otopine.

☒ a) Odvagnuti izračunate mase etanola ($w = 100\%$) i vode pa tako odvagute komponente pomiješati.

☐ b) Menzurom odmjeriti 100 mL vode pa u taj volumen dodati izračunatu masu etanola.

☒ c) Odvagnuti izračunatu masu etanola ($w = 100\%$) u odmjernu tikvicu od 100 mL, zatim tikvicu dopuniti destiliranom vodom do 100 mL.

☐ d) Odmjeriti volumen etanola menzurom pa ga dodati u odvagutih 100 g vode.

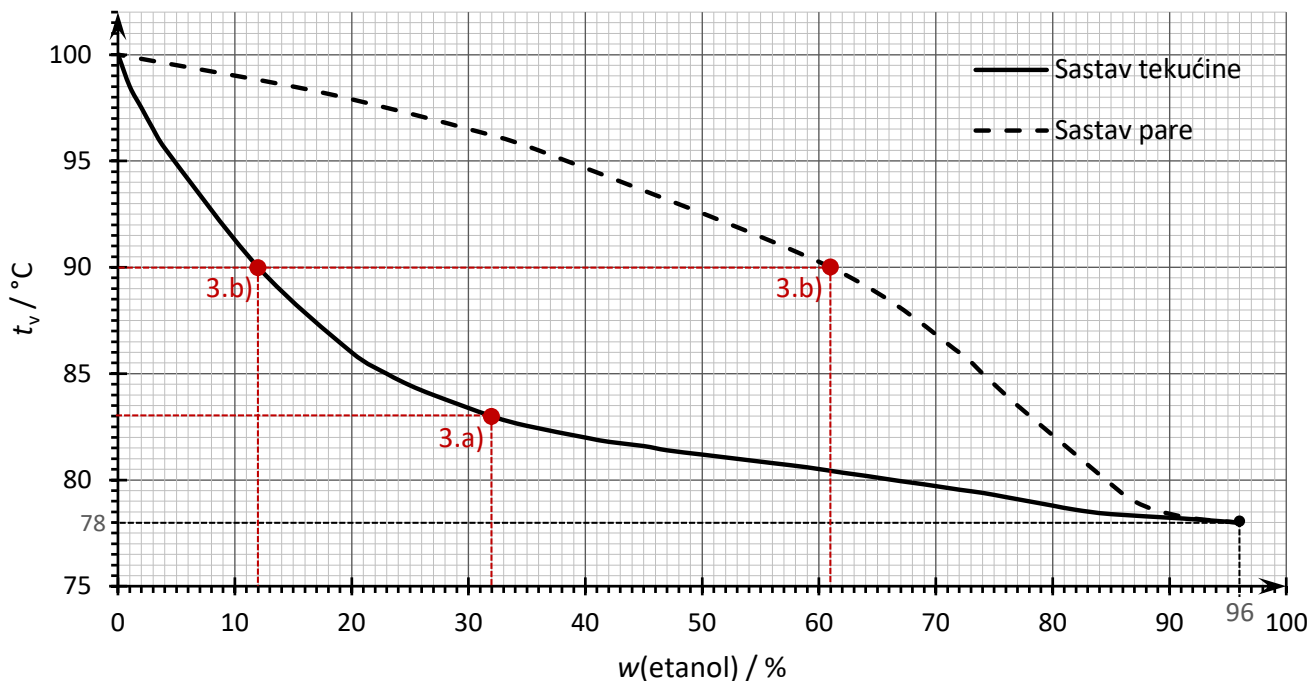
☐ e) Pomiješati izračunatu masu etanola ($w = 100\%$) i 100 g vode.

☒ f) Izračunati volumene etanola ($w = 100\%$) i vode pa ih odmjeriti biretom i pomiješati.

3 × 0,5 bodova = 1,5 boda

ZADATAK 3.

Fazni dijagram opisuje ovisnost temperature vrenja o sastavu otopine te sastav pare iznad iste otopine u temperaturi vrenja. Služeći se faznim dijagramom, dijagramom ovisnosti vrelišta o sastavu otopine etanola u vodi, odgovori na sljedeća pitanja.

3.a) Procijeni temperaturu vrenja otopine etanola volumne koncentracije 38,5 vol%.

38,5 vol% = 32 % (iz tablice vol%)

Očitano iz dijagrama: $t_v(\text{etanol}, 32 \%) = 83,0 \text{ } ^\circ\text{C}$

za točno određen $w(\text{etanol})$ iz tablice

0,5 bodova

za točno očitano vrijednost t_v iz grafičkog prikaza

0,5 bodova

Napomena: učenik NE MORA na grafu označiti kako je došao do točnog odgovora.

3.b) Na temelju prikaza faznog dijagrama odredi sastav smjese etanola i vode koja vrije pri 90 °C. Odredi sastav para iznad zagrijavane otopine pri temperaturi vrenja. Sastav izrazi masenim udjelom.

Pri 90 °C smjesa sadrži 12 % etanola i 88 % vode. Pri toj temperaturi maseni udio etanola u pari je 61 %, a vode 39 %

za točno određen sastav tekućine

1 bod

za točno određen sastav pare iznad tekućine

1 bod

Napomena: učenik NE MORA na grafu označiti kako je došao do točnog odgovora.

3.c) Objasni zašto se destilacijom smjese etanola i vode ne može dobiti destilat s udjelom etanola većim od 96 %.

Etanol koncentracije $w = 96 \%$ ne može se destilacijom dalje koncentrirati jer je sastav pare pri vrelištu jednak sastavu otopine. Destilacija je moguća samo ako je u pari koncentracija etanola veća nego u otopini.

Za točan zaključak da je pri vrelištu 96 % etanola **jednak sastav otopine i pare iznad otopine**

1 bod

Državno natjecanje iz kemije u šk. god. 2021./2022.

Pokus za 2. razred srednje škole

ZADATAK 4.

Ako je tvrdnja točna, zaokruži slovo T. Ako je tvrdnja netočna, zaokruži slovo N.

Etanol se miješa s vodom u svim omjerima.

Destilacijom 96 % etanola može se dobiti 99 % etanol.

100 % etanol je pri 101 325 Pa i 25 °C u plinovitom stanju.

Smjesa etanola i vode u svim omjerima ima niži tlak para od čiste vode.

☒ T	☐ N
☐ T	☒ N
☐ T	☒ N
☐ T	☒ N

4 × 0,5 bodova = 2 boda

ZADATAK 5.

Zaokruži slova ispod piktoograma koji se odnose na 96 % etanol.

A

☒ B

C

☒ D

E

2 × 0,5 bodova = 1 bod

ZADATAK 6.

Napiši jednadžbu kemijske reakcije gorenja etanola uz navođenje agregacijskih stanja. Izračunaj masu CO₂ koja se dobije izgaranjem 100,0 mL otopine etanola masenog udjela etanola u vodi w(etanol) = 75 %.

$$w(\text{etanol}) = 75 \% = 0,75 \quad V(\text{otopine}) = 100,0 \text{ mL} = 100,0 \text{ cm}^3$$

$$\rho(\text{etanol, 75 \%}) = 0,85131 \text{ g cm}^{-3} \quad [\text{iz tablice}]$$

$$m(\text{otopine}) = m(\text{etanol, 75 \%}) = \rho(\text{etanol, 75 \%}) \times V(\text{otopine}) = 0,85131 \text{ g cm}^{-3} \times 100,0 \text{ cm}^3 = 85,131 \text{ g}$$

$$m(\text{etanol}) = w(\text{etanol}) \times m(\text{otopine}) = 0,75 \times 85,131 \text{ g} = 63,848 \text{ g}$$

$$M(\text{etanol}) = 46,07 \text{ g mol}^{-1} \quad n(\text{etanol}) = m(\text{etanol}) / M(\text{etanol}) = 63,848 \text{ g} / 46,07 \text{ g mol}^{-1} = 1,39 \text{ mol}$$

$$M(\text{CO}_2) = 44,01 \text{ g mol}^{-1}$$

$$n(\text{CO}_2) = 2 \times n(\text{etanol}) = 2,78 \text{ mol} \quad m(\text{CO}_2) = n(\text{CO}_2) \times M(\text{CO}_2) = 2,78 \text{ mol} \times 44,01 = \underline{122,35 \text{ g}}$$

Točno navedeni svi reaktanti i produkti JKR

0,5 bodova

Zapis izjednačen po masi i naboju

0,5 bodova

Točno pripisana agregacijska stanja

0,5 bodova

Napomena: priznati H₂O (g) i H₂O (l)

Za točno očitavanu vrijednost $\rho(\text{etanol, 75 \%})$ iz tablice

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost i mjernu jedinicu mase otopine

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost i mjernu jedinicu mase etanola

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost i mjernu jedinicu množine etanola

0,5 bodova

Za točnu numeričku vrijednost i mjernu jedinicu množinu CO₂

0,5 bodova

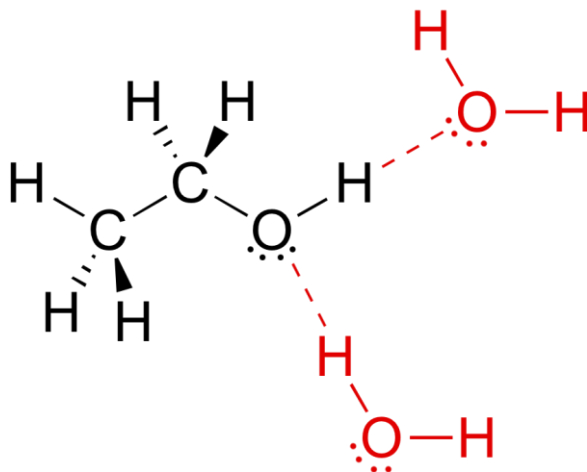
Za točnu numeričku vrijednost i mjernu jedinicu mase CO₂

0,5 bodova

ZADATAK 7.

Prikaži interakcije između prikazane molekule etanola i dvije molekule vode tako da molekule vode prikažeš Lewisovim strukturnim formulama, poštujući njihovu prostornu građu.

Za pravilno ucrtane molekule vode

Za ucrtane elektronske parove na molekulama vode i vodikove veze crtkanom crtom

2 × 0,5 bodova

0,5 bodova